

günk van. Számot kell vetnünk hát mindennel: kívánságainkkal és érzelmeinkkel, igényeinkkel és lehetőségeinkkel, hogy végre tiszta helyzetet teremthessünk.

Mindenekelőtt mik az igényeink? *Olyan művészetet akarunk, amely a magunk életét fejezze ki, de ne csak a napi élet szűk, sokszor nyomorult korlátai között, hanem úgy, ahogy*

Kísérletek és törekvések...

Az első kísérlet a mozgalmából nőtt ki. Annak a tendenciát szolgálta. A nevé is innen kapta: „tendenc”-művészet. Úgy is jellemezhetném, hogy a napi politika és az ideológia illusztrátora volt. De talán még egyszerűbb és közérthetőbb, ha pártművészetnek nevezem. Tartalmát természetesen a párt szempontjai és mindenkorai szükségletei, illetve praktikus kívánságai határozták meg. Formáit, amennyiben egyáltalán beszélni lehet róla, esetenként változó tényezők döntötték el. Funkciója részben propagatív, részben pedagógiai természetű volt. Szellemi horizontja egyfázisú.

Mindezzel nem kritizálni akarom, csak jellemezni.

A pártpolitika gyakorlati feladatainak meg is felelt. Kétféle rajzok, plakátok keletkeztek. Elég *Börő Mihály* nevét idézni s mindenki tudja, mire gondolok. De hogy is mondjam? Ez nem művészet. Ez politikai művészet. A kettő nem azonos. A politikai művészet a pillanat gyermeke. Fürgő, agresszív, kíméletlen. Minden eszköz jó neki, csak hasson. Ha kell, egyoldalú, aránytalanul túlzó. Nyers. Irónikus. Mindentől még jó is lehet, ha igaz emberi tartalom tölti meg. Ismerünk ilyen eseteket is — Käthe Kollwitz például —, de ez kivétel. A művészet nagy együttetésben csak egy hang — epizód. Tul kell lépni rajta, ha előbbre akarunk jutni.

Kerülgetem a szót, azt szeretném mondani, hogy a *pártművészet*, még a jó is, múlt dolog. Egyik perec hozza, a másik viszi. Az élet ép hogy megvillan, a valóság felcsillan benne s már el is tűnik. Ami ma igaz, holnap túlhaladott. Ami ma felháborít, holnap közömbösen hagy.

A *művészet* ezzel szemben — tudom, hogy most sokan felmondulnak, mégis leírom: az élet örök kérdéseit vizsgálja. S a kort nemcsak bizonyos törekvések (legyenek azok megőly forradalmiak) tükrében szemléli, hanem legkülönbözőbb ellentéteiben is. Ez teszi alkalmatlanná a napi élet praktikus feladatainak elvégzésére s ez határozza meg lehetőségeit. A tendenc-művészet mindenestre hozzásegített ahhoz a felismeréshez, hogy a művészetnek nem patentihozott programok, vagy készen kapott politikai konzekvenciák illusztrálása a feladata, hanem az élet mélyebb és zártabb alakítása. Minden idegen szándék, ami nem magából a művészi meghatottságból fakad, csak elhomályosítja a mű tisztaságát, élményszerűségét.

A szocialista szemlélet ereje

Ép abban van, hogy az elmúlt korok legértékesebb vívmányait elsajátítja, feldolgozza, tovább viszi és a maga kultúráját nem akarja a *semmiből* előállítani. Nem is lehet, mert ha valaki ezt a múlttal való összefüggés nélkül, a fejlődés és a tradíció nagy folyamaitól elzárva próbálja előteremteni, szükségszerűen szákuccába kerül és nem juthat el a kor szellemi arcához. Világosan megmutatkozott ez annál a kísérletnél is, amelyik a tendenc-művészetrel egy időben, vagy kevéssel utána, tőle függetlenül, vagy ép reakcióként keletkezett s amelyben jóval elvontabb módon rokonszellem munkálkodott. Megteremtői főleg intellektuálisak voltak: művészek, írók, mérnökök, akik részben öntudatlanul, részben túltudatosan szakmai szempontokat vetettek fel és tettek a tendenc-művészet mozgalmi kívánságai helyébe.

Ezek az emberek az anyag szerelmesei voltak: szemléletük plasztikus magja az anyag megismerése volt. Az anyag, amint megjelenik térben és időben, az emberben és az embe-

lelkünkben él: a szellem végtelenbe nyúló síkjain. Egy és más történt is már ilyen irányban: kísérletek és törekvések, amelyek célkitűzéseikben sokszor homlokegyenest ellenkeztek egymással. A következőkben ezeket a kísérleteket vesszük szemügyre, hogy megismerkedve eredményeikkel, vagy eredménytelenségeikkel, eljuthassunk a ma törekvéseihez.

ren kívül, egymás mellett és egymás ellen. Az a rend és azok a végső következtetések, amik így előálltak, foglalkoztatták őket. Szerették a tiszta, ősi elemeket, a geometriát, a testek vetületeit, amint a síkon metszik egymást. Elvetettek maguktól minden régi illúziót, hogy újaknak hódolhassanak. Üvegből és fából, acélból és kőből különös tárgyakat konstruáltak és sokféle teóriát fűztek hozzájuk.

A konstruktivitásról

beszélék, arról a művészi mozgalmáról, amely a kollektív világszemlélet jegyében lépett fel s a dolgokról lehántott minden személyes vonatkozást, hogy bizonyos alapfogalmakra vezesse vissza formáikat.

Belső rend. Tény- és tárgyyszerűség. Ökonómia az alakító tevékenységben, feszültség a formákban és viláosság a törvényekben. Ime, követelményeik. Amit csináltak, ma már tudjuk, csak egy része és nem egyetlen értékű kifejezője a szocialista világnézetnek. Jelszavaikat, amelyek oly erővel hatottak egykor, kikezdte az idő. Tulajdonképp az új építészeti elvek misztikusai voltak s az *anyag romantikusai*, akiket ép az a szférikus magasság, ahonnan

A „hogyan” és a „mi” problémája

Ez a felismerés egyre több helyen lépett fel, emberek álltak össze, csoportok keletkeztek, együtt működve, vagy küzdve egymással. Különböző irányból, különféle tanulságokkal. Az egyik az izmusok tanulságait hozta magával, a másik jóval távolabb: a dolgozók igazi öröksége a forradalmi polgárság művészete és nem a hanyatló burzsoázia. Tehát a festészetben vissza *Courbet*-hez. A féktelen, nyers valóságátáshoz. De melyik valóság? És hogyan — hogyan? Mert hiába mondják vagy írják sokan, hogy nem a „hogyan” fontos, hanem a „mi” — nincs igazuk. Mint mondtam már, a művészet mindig formakérdés — egy ideológián belül. S egy művész számára nincs fontosabb kérdés, mint ez: hogyan mondjam el azt, amit el kell mondanom? Lehet, hogy valamikor a művészek ösztönösen találak rá formanyelvükre és nem töprengtek annyit felette, mint a maiak. Mindenesetre tény, hogy ma ez a legnagyobb probléma. S miért, miért nem, kutatassa aki akarja, de itt esomódnak össze a szálak.

Láttuk ezt a MOSZ-ban tartott kiállításokon is. Különbösen ott, ahol megpróbálták kikerülni, vagy ép

az életet szemlélték, kényszerített a mozdulatlanságra.

Ezek a kísérletek, s ezt szinte csak mellékesen jegyzem meg, nem zajlottak le ilyen egyöntetűen és határozottan, ahogy leírtam őket. Nagyon sokszor egymástól távol és egymásról mítsen tudva merültek fel és bizonyos idő kellett kialakulásukhoz. Mozgásuk vonala és működésük tartama is különbözött. A *konstruktivizmus* különösen a huszas években volt erős, a tendenc-művészet, ez az agitatív természetű dolog előbb kezdődött; sok helyt még ma is létezik és megpróbálja érvényesíteni szempontjait. Küzdünk kell ellene, határozottan rámutatni tévedéseire, mert *rengeteg zavart* támaszt politikai jelszavaival. A művészet — *egy bizonyos körön belül* — mindig formakérdés. A tartalom csak a formából, a formák viszonyából nőhet ki. Tehát magából az élményből — vigyázat: nem papiros-élményről van szó — az élményszerű megéretté válásból, felindulásból. Nem lehet kívülről ráaggatni a tartalmat, ahogy sokan szeretnék, legyen az a tartalom mégoly kedves is szívűnknek.

A művészet folyamata s a festő nem képeket fest, hanem a világgal és a világról értekeznek. Tehát: megfigyel, észlel, indulatba jön. Számot vet a tapasztaltakkal, eltűnődik a látottakon. Megpróbál az embereknek nézni, mindenesetre magába tekint. S mindez lejegyz, vagy, ha úgy tetszik, feljegyz, a maga sajátos eszközeivel. Csak az a tartós és igaz, ami így, a szubjektív és objektív elemek spontán keveredéséből keletkezik. Vagy még egyszerűbben: a magunk világának és a környező világnak a találkozásából. A tendenc-művészet azért hamisítja meg a dolgokat, mert kívülről és tőlük idegen képzetekkel közeledik hozzájuk.

elsikkasztani a forma problémáit. Hiába festettek légitámadást, vagy árvizet, repülő embert vagy szegény proletárt — nem mondtak vele semmit. A szociális szentimentalizmus vagy a szocialista romantika ép úgy hiábavaló, mint a dinamizált vagy misztifikált politikai indulat, ha nincs mögötte élmény és forma. Viszont a formához nem lehet máról holnapra eljutni. Nem elég megtagadni a ma élő stílusokat, formai törekvéseket. Vagy vaktában csatlakozni valamelyikhez, amelyik ép szimpatikus nekünk. Önmagában mindegyik torzítóan hat törekvéseinkre. Kontaktust kell teremteni mind az élettel, mind a kultúrával. A nagy iskolákkal csak úgy, mint a magunk — népünk, nemzetünk — művészetével. Az októberi (MOSZ) kiállításán ép az tűnt fel, hogy alig egy-két embernek van kapcsolata a magyar művészetrel. De ugyanakkor — és ezt nem lehet elég kevéssé megmondani — tele volt *elvetélt* szecszsióval, expresszionizmussal. Olyan veszély ez, amire nem lehet elég nyomatékosan figyelmeztetni őket.

De térjünk vissza azokhoz, akik egy

új realizmus

kiépítését kívánják.

Arról van szó, hogy a valóságot kell festeni, mondta vita közben valaki. A valóságot a maga lényeges járulékaival, minden idegen szándék nélkül. De mi a valóság? És hányféle valóság van magán a munkásszótáron belül! És mit ábrázoljon: a munkást, amint él és dolgozik, harcol vagy elesik? Legegyen erős és határozott, vagy szegény, kihasználtság? És hogy ábrázolja: aprólékos részletességgel vagy nagyvonalúan; leltárszerű felsorolásával a látottakkal, vagy elvontan, néhány lényeges vonásra redukálva mindent? Adja vissza a valóságot, de változtassa meg, — szúrta közbe indulatosan valaki. Emlékezzék egy régi megállapításra: „A művészet ne magyarázza az életet, hanem változtassa meg.” De hogyan? Fessen diadalmeneteket, zászlós felvonulásokat? Vagy utopisztikus jövődöntőket? Fessen nemlétező hatalmas emberpéldányokat és ruházza fel őket olyan látszatokkal, amikkel

nem rendelkezünk? S ha megteszi, változat ezel valamit az életet?

Kénytelen vagyok könyörtelenül feltenni ezeket a kérdéseket, hogy rávilágítsak fonákjaikra és megmutassam, mennyire reménytelen minden ilyen szándék.

„Költöni annyi, mint ítélszékét tartani önmagunk felett” — Ibsennek ez a mottója általános érvényű. Igen, a mű visszautit és leleplez. Nem elég törekedni valamire. Nem elég jól-rosszul megismerni eszközeinket. Sőt, még a tehetség sem elég. *Ezek csak részek*. Tudja ezt minden művész, aki komolyan beleharapott az alkotásba. Akiben van bátorság beismerni tévedéseit és tud újítani, előlől kezdni, tovább haladni. Nem elég programszerűen dolgozni s egy világnézet keretében szemlélni a dolgokat. És tévedés azt hiálni, hogy a tehetséges ember, a lángeszű művész illetett óráiban csak úgy kidobja magából a műveket — az új művészetet. Ezek naiv elképzelések. *A művészet,*

mint minden szellemi természetű dolog, az időben jön létre és sok minden kell hozzá.

Mindenekelőtt őszinteség, elmélyülés, sok kísérlet, adatok, ismeretek és főleg munka, sok munka. Lehet, hogy mindaz, ami az utolsó évtizedekben történt, csak előmunkálat valaméhez. A reneszánsz sem pottyant csak úgy, minden átmenet nélkül, az emberek nyakába. Már a 13. században s később a 14.-ben is egyik művészeti változás követte a másikat s a szellem mozgását első sorban a képzőművészetekben lehetett látni. Egy új előadási mód minden jelenséget átalakított a formának egész új jelentőséget adott. Többről volt ott szó, mint egy ábrázolási módszerről. Egy új világnézet, új ismeretelmélet lépett fel.

Néha azt kell hinnem, hogy valami hasonló történik ma is. Minden ellenkező látszat és felületi anarchia ellenére az új művészeti törekvések logikus következményei egy folyamatnak, amely Delacroixtól az impresszionistákig, onnan Cézanneig, tőle Senraticig, Seuratig, Matisseig és attól Picassoig ível. Ez a folyamat teljesen új festői képzeteket hozott, új formákat s egy olyan gazdag festői nyelvezetet teremtett, amely páratlan a művészet történetében. Vajjon mindez hiába történt volna? S csak arra lenne jó, hogy ellökjék magunktól őket? Nem hiszem.

Nekem úgy tűnik, hogy az igazi örökségünk itt van. Itt és a festői eredményeknek ama láncolatában, amelyet itthon tereztettek idősebb fivéreink Ferenczy Károlytól — Egyri József. A magyar művészet gazdag újszerű festői törekvésekben. A tiszta lírától a módszeres festői ábrázolásig. Az abszolút festőiségtől a démonikusig mindent átölel. Csak az lesz tartós és igaz és csak az fejezi ki igazán a magyar munkásság szellemi törekvéseit, ami idekapcsolódik, Derkovits Gyula szellemét idézem. Az ő életművét. Álljon ő, mint őszintő példája, a dolgozók művészei előtt.

A szerkesztőség megjegyzése

A *Népszava* hasábjainak sora, amennyiben azokkal a szerkesztőség rendelkezik, a *szabad gondolat* területe, amelyen minden progresszív fölfogásnak és minden jószándékú bírálatnak igénye van a megnyilatkozásra. Ez indokolja — és ez magyarázza is — a fentebbi kitérés azonban arra, hogy a művészet kérdéseiben is szükséges az elvek, a módszerek és a célok tisztázása, a szerkesztőség részéről semmi sem állja útját annak, hogy új gondolatok, esetleges ellenvetések vagy iránymutatások sorafozzanak föl a tanulmányban is fölvetett problémák megbeszélésére.

MENEKÜLES
Szi-Dzjan kínai festő rajza